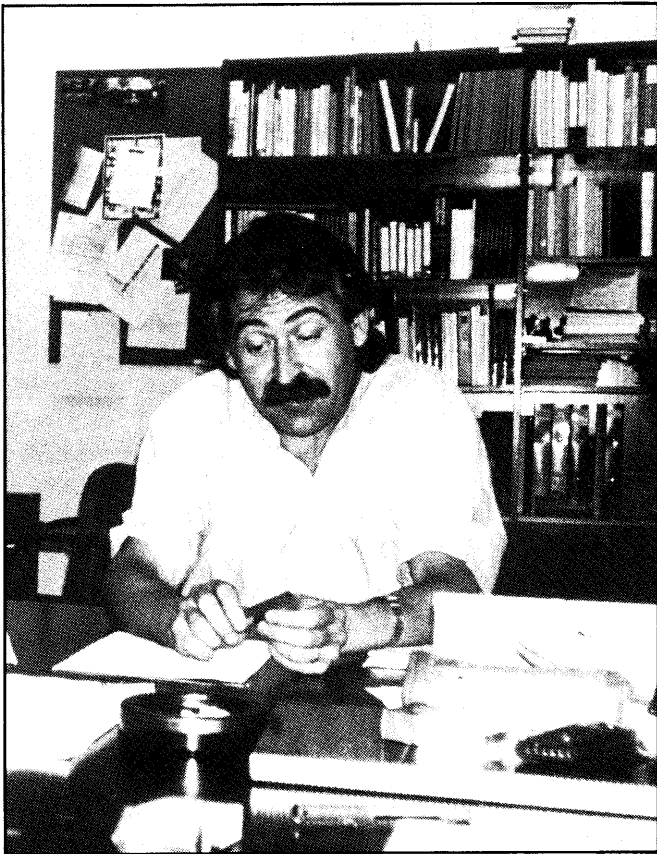

...amb CÈSAR COLL

Cèsar Coll i Salvador, Catedràtic de Psicologia Evolutiva i de l'Educació a la Facultat de Psicologia de la Universitat de Barcelona, ha estat al capdavant de la Reforma educativa des dels primers moments, com a redactor del *Marc curricular per a l'ensenyament obligatori* (Barcelona, 1986), com a propulsor de la reflexió per a l'elaboració dels dissenys curriculars, com a coordinador d'un grup de discussió i recerca per al desenvolupament del currículum a la Universitat, com a consultor de reformes educatives a altres països i estats.

COMUNICACIÓ EDUCATIVA ha volgut recollir les opinions, expectatives, suggeriments, valoracions de Cèsar Coll, ara que estan a punt d'obrir-se definitivament les portes de la Reforma educativa. L'autoritat moral que li confereix la trajectòria personal i professional fa que encara sigui més interessant el contingut del que Cèsar Coll ha expressat en la conversa mantinguda amb Enric Valls, que transcrivim a continuació

Mai no has dubtat de la capacitat del mestre per tirar endavant els canvis a què apunta la Reforma.

Altres han dubtat en algun moment que el professorat fos capaç d'assumir el que se li demana com a agent de la Reforma educativa...

Crec que la Reforma, sobretot en alguns aspectes, és evident que suposa un veritable repte als mestres. Es tracta, però, d'un repte professional, que no és més gran que el que es planteja avui a qualsevol professional, del camp que sigui; és un repte intrínsec a la concepció mateixa de la funció docent, com una funció professional i no purament com una funció d'aplicació de tècniques prèviament elaborades. Penso que és justament aquest aspecte que es potencia amb la Reforma, allò que resulta encisador i motivador per als mestres. No hauria tingut gaire sentit fer una proposta de Reforma que no hagués suposat com a mínim, una necessitat de reflexionar sobre què està fent el mestre a l'escola i com es pot fer millor. Això a mi és el que em permet no desconfiar dels mestres, perquè penso que és una cosa intrínseca a tot col·lectiu que entra en una dinàmica i té una visió clara de la seva tasca com una tasca professional.

Aquesta demanda de reflexió del mestre sobre la seva professionalitat, de la qual acabes de parlar, ¿és l'aspecte que més valores, o hi ha altres qüestions que creus tan o més importants? Perquè s'ha parlat que hi ha diverses reformes en marxa: la de l'ordenació del sistema, la reforma del currículum...

Jo no diria que hi ha diverses reformes dins la Reforma, sinó que aquesta té diferents vessants: el del canvi estructural i ordenació; el de la formació del professorat; el vessant de la reforma de materials curriculars, que comença ja a fer-se palès i ho serà més en el futur; i, evidentment, la reforma curricular, que per mi és un eix fonamental.

Però, si hagués de resumir en una frase la resposta a la pregunta que em fas, diria que per a mi, allò important de la Reforma és que en el conjunt de coses que es volen canviar, i canviar gradualment, es vol posar en marxa una nova cultura pedagògica. Totes aquestes facetes de la Reforma que he anomenat es reflexionen i modifiquen en funció d'una nova manera d'entendre l'educació escolar al nostre país.

¿Què abastaria, en definitiva, segons tu, aquesta nova cultura pedagògica que es pretén?

Es pretén arribar a una nova manera d'entendre

l'escola, el treball dels professors, com aprenen els alumnes, com es vincula tot això a les necessitats de la societat, com els nens i nenes es poden desenvolupar millor, com es poden satisfer millor les seves necessitats. Això és l'objectiu més interessant i important de la Reforma, un objectiu que no es pot aconseguir a curt termini, sinó que és una fita. La Reforma té sentit si no perdem de vista aquesta fita.

Essent tu professor de psicologia, cal fer esment dels comentaris a propòsit del paper que han jugat i estan jugant els psicòlegs al davant d'aquesta Reforma educativa. ¿És la Reforma dels psicòlegs? ¿Què aporta la psicologia a la Reforma?

Aquesta idea tan estesa, que es tracta d'una Reforma feta per psicòlegs, respon més a una aparença que a una realitat. És cert que alguns psicòlegs han ocupat posicions capdavanteres en tot el procés: Alvaro Marchesi com a impulsor, Elena Martín, Alfredo Fierro, en el seu moment Angel Riviere, Climent Giné, i altres són psicòlegs, com jo mateix. Però això no vol dir que es tracti d'una reforma de psicòlegs; concretament, a Catalunya, tota la Reforma ha estat impulsada recollint les aportacions, no diré de tots, perquè això és impossible, però sí de grans sectors del professorat. Recorda que el Marc Curricular va ser l'intent de coordinar el treball que estaven fent col·lectius de professors que treballaven sobre l'adaptació a Catalunya dels Programes Renovats per àrees, i allí hi era representat el millor de la nostra tradició pedagògica, tot professors. I això ha continuat, perquè la Reforma no és només la confecció d'un model curricular, sinó l'ús que se n'ha fet en l'experimentació, les propostes que després han sortit. És a dir, que una de les característiques d'aquesta reforma és que, tot i que alguns psicòlegs han ocupat posicions capdavanteres, ha aglutinat les aportacions, les reivindicacions i les propostes d'amplis sectors del professorat

Però s'ha de reconèixer que, almenys en el que fa referència a la pròpia organització del model de currículum que proposa el Marc Curricular, la informació psicològica hi juga un paper molt important.

I hi ha raons perquè sigui així. La psicologia té coses a dir respecte a com s'aprèn, a com s'ensenyà, i també té coses a dir que són pertinents per a tots els nivells educatius, i en les diferents àrees. L'aportació disciplinar, per exemple, és fonamental quan es fa una proposta d'una àrea, però de cara a elaborar una proposta de model global i integrador, difícilment podria proposar-se des d'una disciplina particular.

També el model curricular dóna a la font sociològica una entrada fonamental. L'anàlisi sociològica és important en el moment de definir les finalitats de l'educació; és importantíssima a l'hora de definir quins són els continguts que han de figurar en el currículum; és fonamental per valorar i ponderar les conseqüències d'una determinada manera d'avaluar, i les repercussions que això té a nivell social. Però, difícilment des de la font sociològica es pot proporcionar un eix vertebrador per a l'elaboració de propostes curriculars.

I el mateix des de l'anàlisi de la pràctica pedagògica: les propostes curriculars no s'haurien pogut elaborar sense considerar el treball fet per moltes generacions de mestres en la seva pràctica quotidiana.

Per és curiós constatar que si, per una banda, mai no s'havien utilitzat tant els coneixements de la psicologia per elaborar una proposta global d'aproximació als dissenys curriculars, per l'altra banda, poques vegades una proposta curricular havia estat tan poc prescriptiva, des del punt de vista de la psicologia, com aquesta. En cap moment s'utilitza la psicologia per dir què s'ha de fer, com s'ha de fer, què s'ha d'ensenyar, sinó que l'opció ha estat més radical: s'ha utilitzat la psicologia com a eina de reflexió sobre l'ensenyament i l'aprenentatge, i sobre el sentit i la finalitat de l'educació escolar, però no -com havia succeït fins ara- per agafar-la com a punt de referència per prescriure allò que havia de ser l'ensenyament. Vull dir, remarcant la paradoxa, que poques reformes havien estat tan influenciades per les aportacions de la psicologia com aquesta; però, al mateix temps, poques reformes han estat tan poc prescriptives a partir de la psicologia com aquesta.

¿I no penses que aquesta ha estat una idea poc compartida pels professionals de l'ensenyament, que han entès potser el Marc Curricular com un instrument tancat, massa elaborat, molt tecnològic, i no tant amb aquest sentit obert que tu sempre li has volgut donar?

És cert que algunes persones n'han fet una lectura d'aquest tipus; però, t'haig de dir que no he trobat ningú que, coneixent el Marc Curricular de primera mà i en profunditat, en faci aquesta lectura psicologicista i tecnològica. Entre aquests -no entre els que el coneixen per referències- ningú en fa una utilització dogmàtica, ni ningú em fa la crítica que sigui exageradament tecnologicista. Tu saps que jo des de sempre he dit, dic i diré que, per mi, allò més important no és l'estructura formal del Marc curricular, o si les coses ara s'han de dir amb aquestes etiquetes noves o amb altres, o si els objectius s'han de definir amb aquests verbs o altres. Crec que això són eines que estan al servei d'uns principis

psicopedagògics fonamentals, que constitueixen el realment important. Si algun dia arribem a la conclusió que aquests principis psicopedagògics -si encara els consideréssim vàlids- es poden reflectir millor amb un altre format, personalment no hi tindria cap inconvenient que es canviés.

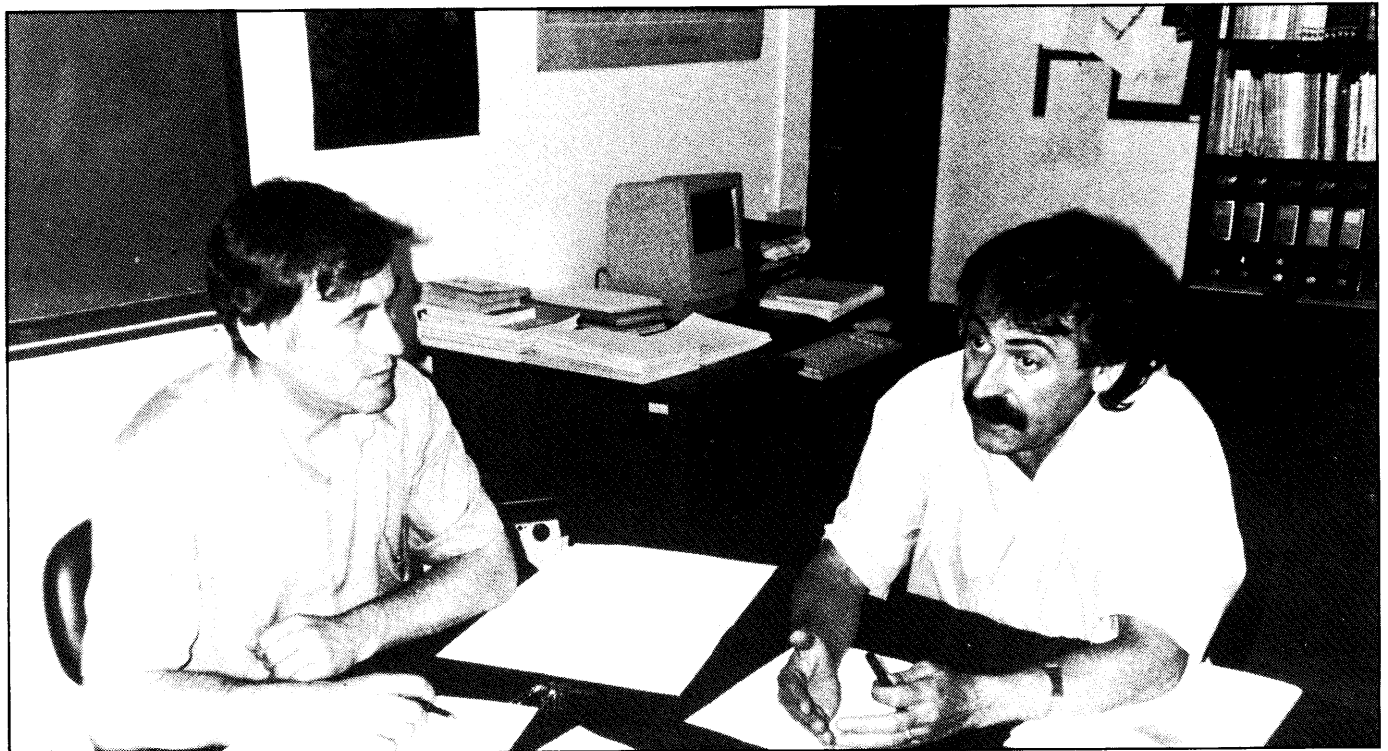
En aquest sentit, he notat que sempre has preferit parlar molt més d'aquests aspectes com a qualitius de la Reforma que no d'altres, i penso que et refereixes a aquests grans principis fonamentals. ¿Quins són, a grans trets, els grans principis en què recolza la Reforma i que constitueixen, per tant, els seus eixos qualitius fonamentals?

La idea fonamental del Marc Curricular, en la qual reposa tota la seva lògica, és la idea d'arribar a un equilibri entre, per una banda, la necessitat -la responsabilitat!- que tenim dins l'ensenyament obligatori de garantir que tots els nois i noies del país tinguin accés a les experiències educatives que es consideren fonamentals per al seu desenvolupament, fent-ho compatible, per l'altra banda, amb el fet que això no s'aconsegueix de la mateixa manera per tothom, sinó que està en funció de les característiques individuals o de context socio-cultural dels alumnes. La voluntat d'assolir aquest equilibri entre

la necessària oferta que ha d'arribar a tothom en igualtat de condicions i una necessària adequació a les necessitats de cadascú és el que està en el substrat del Marc Curricular. D'aquí sorgeixen o es deriven, entre altres, la proposta d'adequacions curriculars, la dels nivells de concreció; se'n deriva també el model de la formació del professorat, que s'ha plantejat tenint en compte, per una banda, el referent curricular, i per l'altra la capacitat de presa de decisions que permeti l'adequació a les necessitats dels alumnes, la diferenciació i la individualització. Penso que aquest equilibri difícil, que sempre ha estat buscat però que ara s'ha formulat explícitament, és per a mi la idea més potent del Marc.

Aquests supòsits els vas formular ja a l'any 86; ara som al 1992. ¿Com valors el que s'ha fet des de llavors? ¿S'hauria pogut fer alguna altra cosa per no trobar-nos amb la mena d'angoixa que sembla que existeix a l'escola, entre els mestres, a l'hora d'intentar trobar en la pràctica aquest equilibri a què et refereixes?

Davant aquest tipus de pregunta sempre hi ha dues possibles respostes, ambdues correctes i necessàries: una és dir que a mi m'hauria agradat que s'hagués fet molt més del que s'ha fet; l'altra és dir que és preferible que s'hagi fet el que s'ha fet a no haver fet res.

Anant al gra, segur que s'ha fet menys del que a tots ens hauria agradat, però això no ha de comportar fer un judici excessivament sever. Penso que hi ha dues qüestions interessants a considerar: preguntar-nos primer si és valuós tot el plantejament, si val la pena tirar-lo endavant en les condicions que sigui; segon, veure quines són aquestes condicions i com hem de reivindicar que siguin millors. Penso que encara que les condicions no siguin les millors, això no ens ha de portar al desànim, o a pensar que no es pot fer res.

Perquè no és veritat que no es pugui fer res. Crec que precisament perquè la Reforma ha recollit aportacions dels sectors més inquiets, renovadors, progressistes i professionals del professorat, moltes de les propostes de la Reforma ja s'estan aplicant. Això no vol dir que la Reforma no serveixi per a res, sinó que, en tot cas, aquells sectors del professorat que funcionaven com a franc tiradors ara hi troben un suport important; o que aquells altres que haurien volgut fer-ho, ara en tindran la possibilitat; o que els que ni s'ho havien plantejat, ara s'ho plantejaran; i, fins i tot, els que no hi estan d'acord, podran explicitar per què no hi estan. Només això ja em sembla important i positiu.

Potser pensaràs que és un objectiu molt poc ambiciós, però els canvis de veritat, centrats en una reforma qualitativa, són canvis a llarg termini. Aquesta és una aposta a llarg termini...

¿A molt llarg termini...?

En algun lloc he escrit que la implantació de la Reforma en els seus aspectes estructurals acabarà l'any 2000, aproximadament; però, la Reforma de veritat, la Reforma qualitativa, la que comporta l'intent de crear una nova cultura pedagògica, no hem d'esperar que hagi acabat l'any 2000. Únicament, hauríem d'esperar que a l'any 2000 la situació, des del punt de vista qualitatiu, sigui una mica millor del que és ara. De fet, una Reforma qualitativa, per definició, no s'acaba mai, perquè no hi ha sostre per a la qualitat. La implantació de totes aquestes idees ha de ser gradual. Seria equivocat voler veure els resultats massa aviat, o pretendre avaluar si ha anat bé o no al cap de tres anys, per exemple, de la seva implantació. La Reforma educativa sueca va començar a implantar-se als anys 50, i la primera avaluació seriosa que es va fer, en què es va comprovar que havia provocat canvis importants, va ser a finals dels 70-80. Aquí, encara no ha començat la seva aplicació i jo ja estic cansat de sentir veus anunciant el desastre. Penso que aquestes actituds tradueixen, si més no, un escàs coneixement dels objectius i del que es pretén.

D'aquestes crítiques et voldria parlar. Suposo que et dolen no només personalment, sinó també professionalment les crítiques de persones que no han fet cap pas per comprendre i conèixer els plantejaments de la Reforma.

No, no em dol a nivell personal o professional. En tot cas, em preocupa pel que això vol dir, pel que aquestes postures signifiquen en relació a la modificació de la realitat. No es pot abordar una Reforma amb una mena de profecia d'autorealització prèvia anunciant el seu fracàs. Curiosament, aquesta és l'opinió de sectors que sempre busquen la responsabilitat en altres sectors; però, ja que tots formem part del sistema educatiu, si la Reforma surt millor o pitjor serà responsabilitat de tots. Demostrar, per tant, actituds de rebuig radical, em sembla que no és un problema de la Reforma, sinó que es tracta d'actituds que ni dintre ni fora d'ella no porten a cap millora del sistema educatiu.

No obstant, he de dir que, afortunadament, aquestes actituds no són tan generalitzades. Entre els professors que han tingut una trajectòria personal de molta implicació i preocupació per les innovacions, he trobat ben pocs que no s'hagin reconegut en bona part dels plantejaments de la Reforma. Les reticències que jo he detectat són, més aviat, sobre si l'administració educativa tindrà o no els mitjans, la capacitat i la voluntat política per posar les condicions que facin viables els seus plantejaments, o semblants.

De fet, per confirmar això que dius, cal fer esment que fins i tot la resposta d'aquells mestres que no coneixien a fons els plantejaments, quan s'hi han apropat (amb ocasió, per exemple, de les iniciatives de la formació bàsica per a la Reforma) han emès una resposta absolutament positiva, s'hi han mostrat molt interessats. ¿T'anima aquesta realitat?

M'anima molt aquesta dada i, com et dic, aquesta és també la meva impressió. Quan he sentit professors de Primària o de Secundària, o persones no dedicades a la docència criticant la Reforma i he parlat amb ells, m'he trobat que estaven criticant una Reforma que no és la que es pretén implantar. Crec que quan es coneixen els seus principis, és difícil no estar-hi d'acord. Altra cosa són les qüestions relatives a l'oportunitat, a les condicions, a la possibilitat, sobre les quals s'haurà de seguir insistint.

Molts dels plantejaments que estàs exposant, crec que denoten la idea que la Reforma no la comencem pròpiament avui, o en una data

determinada, sinó que lliga amb tota una tradició pedagògica clara del passat, i que molts mestres, sense necessitat que els diguin que ara comença la Reforma, potser ja han pujat fa temps al carro, ja han estat treballant en aquesta direcció des de sempre.

Evidentment. Crec que una Reforma qualitativa no es pot dir que «comença ara». Pot dir-se, en tot cas, que ara es posen les condicions necessàries per reforçar el que són línies d'actuació que s'han anant gestant des de fa molt de temps. Vull insistir que una Reforma de veritat connecta amb tota una línia d'actuació professional i de pensament i d'aportacions pedagògiques prèvies, tot intentant reforçar-les creant les condicions millors. En cap moment no hem pensat que en el plantejament d'aquesta Reforma partíem de zero. No són propostes de gabinet, de laboratori; seran millors o pitjors, però integren gran part de les aportacions que s'han anant fent en els últims anys des d'àmbits professionals i d'investigació. En cap moment s'ha pensat que fins ara s'havia fet tot malament, i que anàvem a proposar com fer-ho bé, sinó que l'opció ha estat veure què s'ha fet fins ara, què ha funcionat millor, què està més d'acord amb el que avui en dia sabem, i volem potenciar-ho. Fixa't que no s'ha pretès fer una contraposició a la Reforma del 70, sinó que s'ha intentat reconèixer, acceptar i continuar les coses que s'han valorat com a positives d'aquella Reforma, i dels Moviments de Renovació Pedagògica, que han estat treballant durant tots aquests anys, i que han fet aportacions tan fonamentals al pensament i a la pràctica pedagògica del nostre país.

I això crec que és un bon sistema per al futur, perquè quan sigui necessària una altra Reforma -que ho serà, en algun moment, quan es creïn noves necessitats- també s'actuarà construint a partir del bo d'aquesta.

Segur que aquestes opcions de base i els arguments amb què les fonamentes són compartits per molts; però, faltaria encara saber com dur a terme concretament la Reforma, assegurar-se que un en les seves aules està posant en pràctica aquests plantejaments de la Reforma educativa.

No és fàcil contestar ben concretament aquesta pregunta que plantejes, perquè el canvi fonamental que comportarà per a molts mestres posar en marxa la Reforma no serà tant un canvi de comportaments o d'actuacions a l'aula, sinó un canvi d'actituds. M'explico: per al mestre que ja té una determinada trajectòria, la lectura dels plantejaments de la Reforma, de les propostes curriculars, de què implica de descentralització curricular, de potenciació dels equips de centre, etc., pot ser que no

li suposi cap canvi, aparentment, en la seva actuació com a docent; però, ben segur que l'actitud i la lectura que farà de la classe serà diferent a abans; és a dir, l'únic que li aportara serà una manera diferent de veure i d'entendre el que està passant a la classe, una nova forma de conceptualitzar les pròpies tasques docents. Jo crec que tot aquest treball de reflexió farà que encara que no es notin grans canvis o diferències amb el que ara fa a l'aula, el sentit que li podrà donar serà completament diferent.

Això sembla molt i sembla poc...

Això en primera instància, perquè en segona jo crec que canviaran moltes coses; per exemple, -per dir-ho amb metàfora-, en endavant aquest professor ja no anirà directament a la seva classe venint de casa seva: abans passarà per un treball de discussió, de coordinació, de presa de decisions amb els altres companys de centre, sobre quins materials curriculars utilitzaran, de justificar el perquè, de decidir com avaluaran, com seguiran l'aprenentatge dels seus alumnes, quins criteris utilitzaran perquè els alumnes promocionin, com vetllar perquè en passar d'uns professors a altres els alumnes no trobin solapaments o buits en les programacions o trencaments en les metodologies, etc.

T'estàs referint a l'aprofitament que farà un sector del professorat...

A un ampli i important sector del professorat, penso! Per a un altre sector, jo crec que la Reforma obligarà a posar unes condicions, -condicions, per exemple, de treball en equip, d'elaboració conjunta de nous materials-, etc. que repercutiran directament en el treball que fa a l'aula.

Estàs pensant també en el conjunt del professorat de tots els cicles i etapes educatives...?

Això que he dit, crec que és tan vàlid per als professors, equips i centres de Primària com de Secundària. L'única diferència que hi veig és que, probablement, al professorat dels centres de Secundària, amb una tradició de formació més centrada en el domini de les matèries que imparteixen, els caldrà un esforç més gran, no perquè sigui diferent dels altres, sinó perquè ara es demana una reflexió que integra més el que són els aspectes de les necessitats dels alumnes, de la col.laboració amb els companys, més enllà del que és l'estricta departament, etc.

Aquests canvis fonamentals que està apunant se centren més en les característiques del professorat, dels equips, dels centres. ¿Notarem de seguida altres

canvis que apuntin que la Reforma ja va corrent? ¿Seran canvis espectaculars?

Altres canvis ja es poden veure ara. Per exemple, els materials que utilitzaran els professors el curs vinent no són els mateixos que han estat utilitzant fins ara; i encara que això signifiqui una repercussió molt petita, els llibres de text que han començat a presentar les editorials, els mires i els compares amb els anteriors i ja es veuen els canvis.

Però, crec que hi ha una altra situació molt interessant on s'hauran de notar els canvis, pel que fa a això mateix dels materials curriculars. Totes les possibilitats que fins ara alguns professors utilitzaven de crear materials propis, d'adequar-los a les necessitats dels nens, però ho feien potser amb algun sentiment de mala consciència, o amb poques condicions i com a fruit de voluntarisme; ara no solament no serà així, sinó que és el que s'ha de fer, i el que es proposa de fer!

Pel que fa a si els canvis seran espectaculars o no, pot semblar, en principi, que no suposi grans repercussions directes, i segurament que no les té; però, a mitjà o a més llarg termini tindrà unes repercussions importantíssimes, com he dit, quant a la pròpia manera d'entendre el treball a l'escola, a com el professor es veurà a si mateix en relació als companys i en relació amb els alumnes.

Hi ha una cosa que em preocuparia molt, i és que, per exemple, idees i propostes com les que ara estàs comentant i concretant no poguessin arribar a qualsevol mestre d'escola, no poguessin ser sentides per qualsevol professor. ¿Fa falta millorar els canals de comunicació de les idees i propostes educatives, o crear-ne de nous, a propòsit de la difusió convenient de la Reforma?

És evident que els canals de comunicació -i la necessitat d'informació i que el pertinent i més interessant arribi als centres escolars- sempre es poden millorar. Però jo crec sincerament que aquí a Catalunya, almenys, des que es va començar el procés, pels anys 84 o 85, s'han donat bastants oportunitats i possibilitats perquè les persones que han tingut la voluntat d'informar-se ho hagin pogut fer. No ha estat suficient..., s'hauria pogut fer més..., s'han de seguir creant més possibilitats d'informació per part de l'administració..., d'acord; però, jo diria que també s'ha de fer un esforç encara una mica més gran per part dels propis professionals. No es pot reivindicar que a algú se'l consideri com un professional, i que esperi que li diguin com ha d'actuar: acceptar la professionalitat vol dir també acceptar la responsabilitat de buscar la informació, d'exigir-la quan no es dóna correctament, vol dir crear-se les possibilitats en aquest sentit. És també, en el fons, un problema d'actitud, perquè els professors ens

